

Omhändertagande av en tidskrift vid visitation av intagens bostadsrum

Anmälan

I en anmälan mot Kriminalvården, anstalten Karlskoga, som kom in till JO den 8 november 2006, klagade AA och BB på att en tidskrift tagits i "beslag" vid visitation av ett bostadsrum.

Utredning

Anstaltens "visitationsloggare" i den här aktuella delen togs in och granskades.

Efter remiss anförde Kriminalvården, Region Mitt, genom ställföreträdande regionchefen CC, följande.

Kriminalvården, Region Mitt, har inhämtat uppgifter från anstaltsledningen i Karlskoga. I samband med en grundlig visitation av AA och BB:s bostadsrum, togs en tidskrift omhand (dessa intagna delade bostadsrum). Två tjänstemän genomförde visitationen. De intagna var inte närvarande under visitationen. Ett skriftligt meddelande (visitationsprotokoll) lämnades i bostadsrummet om att tidskriften tagits omhand, undertecknat av den tjänsteman som verkställde omhändertagandet. Tidskriften placerades i BB:s förrådsskåp och förtecknades av vakthavande befäl, som hade beordrat visitationen, på hans förrådskort. Efter att AA och BB kontaktat personal och uppgett att AA var ägare till tidskriften, flyttades tidskriften till AA:s förrådsskåp och förtecknades på AA:s förrådskort.

Rättslig reglering

Enligt 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt skall egendom som skall tas om hand i samband med kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan undersökning eller i enlighet med 84 § [vid tiden för den aktuella visitationen 64 §, JO:s anm.] lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, förtecknas. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den som har verkställt omhändertagandet. Vägrar den intagne att skriva under skall, om det är möjligt, ytterligare en tjänsteman skriva under förteckningen. Kriminalvården skall, om inte något annat är särskilt föreskrivet, se till att egendomen förvaras på ett betryggande sätt.

Enligt 1 kap. 9 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, KVFS 2006:26 [vid tiden för den aktuella visitationen 2006:20, numera 2008:3 JO:s anm.] skall en förteckning upprättas över alla tillhörigheter som förvaras av anstalten. De skall beskrivas och egendom med stort ekonomiskt värde skall även fotograferas. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den

tjänsteman som upprättat förteckningen. Om den intagne vägrar att skriva under skall ytterligare en tjänsteman, efter kontroll, skriva under förteckningen.

Förteckningen skall löpande uppdateras avseende inlämning och uttag av tillhörigheter som skall vara kvitterade av den intagne. En inventering av den intagnes tillhörigheter skall om möjligt ske minst en gång per år och anteckning om att sådan inventering gjorts skall ske på det dokument där egendomen finns förtecknad. Den intagne skall erbjudas att närvara vid en sådan inventering.

Anstalten ansvarar enbart för egendom som tagits emot för förvaring och förtecknats. Sådan egendom skall förvaras så att den inte kan åtkommas av obehörig. Anstalten skall utarbeta rutiner som garanterar att intagnas egendom hanteras på ett säkert sätt.

Av de allmänna råden under denna § framgår bl.a. att åtkomst till intagnas egendom bör begränsas till ett fåtal kriminalvårdstjänstemän.

Kriminalvårdens bedömning

Syftet med regleringen angående omhändertagande av egendom i samband med bl.a. visitation av bostadsrum är att säkerställa att den intagne underrättas om åtgärden, att egendomen förvaras på ett betryggande sätt samt att vidtagna åtgärder skall dokumenteras där det även framgår vem eller vilka tjänstemän som hanterat egendomen.

39 b § förordningen om kriminalvård i anstalt synes utgå från att den intagne är närvarande vid omhändertagandet. När detta inte är fallet skrivs visitationsprotokollet endast under av den eller de tjänstemän som omhändertar egendomen. Kriminalvårdens uppfattning är att detta protokoll får anses vara en förteckning i enlighet med § i förordningen.

Den förteckning som sedan görs när egendomen placeras i den intagnes förråd är en löpande förteckning av tillhörigheter som Kriminalvården förvarar för den intagnes räkning och som inte får sammanblandas med bestämmelsen i 39 §. Om det inkommer egendom utifrån till den intagne skall den kvitteras av den intagne. Detsamma gäller vid utlämning. När egendom har omhändertagits från den intagnes bostadsrum, underrättas den intagne genom visitationsprotokollet. Denna förteckning skrivs normalt inte under av de tjänstemän som faktiskt omhändertagit egendomen eftersom tillgång till den egendom som förvaras i förråden är begränsad till ett fåtal tjänstemän.

Anstalten Karlskogas dokumentation i samband med den aktuella visitationen följer praxis i kriminalvården. Kriminalvården kan därför inte finna skäl för kritik mot anstalten.

Därefter anmodades Kriminalvårdens huvudkontor att redogöra för anstaltens dokumentation i samband med den i ärendet aktuella visitationen.

I remissvaret anförde huvudkontoret, genom generaldirektören DD, följande.

Sakförhållanden

Kriminalvårdens huvudkontor har anmodats att yttra sig över anstalten Karlskogas dokumentation i samband med en visitation av ett bostadsrum, särskilt med avseende på frågan om anstaltens dokumentation i samband med omhändertagande av egendom uppfyller de krav på förteckning som uppställs i 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt (KvaF).

Kriminalvården, genom Region Mitt, har tidigare avgivit yttrande till JO i ärendet. I fråga om sakförhållandena hänvisas i huvudsak till regionens yttrande. Huvudkontoret får med anledning av JO:s anmodan tillägga följande.

Kriminalvårdens bedömning

Kriminalvården anses ha befogenhet att undersöka sina förvaringslokaler och den egendom som finns i dessa i syfte bl.a. att vidmakthålla frihetsberövandet. Kriminalvårdskommittén har i sitt betänkande Framtidens kriminalvård (SOU 2005:54, avsnitt 18.8) föreslagit att bestämmelser skall införas så att det genom lag blir klarlagt att Kriminalvården har rätt att undersöka alla utrymmen i en anstalt och all egendom som påträffas i anstalten. Förslaget i denna del har dock ännu inte lett till lagstiftning.

Kontroll av bostadsrum i en anstalt eller intagnas privata egendom regleras i Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, KVFS 2006:26 (anstaltsföreskrifterna) [*vid tiden för den aktuella visitationen 2006:20, numera 2008:3, JO:s anm.*]. Av 4 kap. 22 § anstaltsföreskrifterna framgår att anstalten skall visitera intagnas bostadsrum så att rätt nivå upprätthålls vad gäller ordning och säkerhet. Anstalten skall fortlöpande analysera behovet av sådana visitationer. Av 4 kap. 23 § anstaltsföreskrifterna framgår att vid visitation av en intagens bostadsrum skall normalt minst två tjänstemän delta när omhändertagande av egendom är aktuellt.

Inom Kriminalvården genomförs ett stort antal visitationer varje år. Visitationer har genom årtionden varit – och är fortfarande – av avgörande betydelse för ordningen och säkerheten i anstalten. Av såväl praktiska som säkerhetsbetingade skäl är den intagne i allmänhet inte närvarande när visitation av ett bostadsrum sker. Några regler i lag eller annan författning om att den intagne skall vara närvarande vid en visitation av dennes bostadsrum finns inte.

Enligt 39 b § KvaF skall egendom som skall tas om hand i samband med kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller annan undersökning eller i enlighet med 84 § [*vid tiden för den aktuella visitationen 64 §, JO:s anm.*] KvaL förtecknas. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den som har verkställt omhändertagandet. Vägrar den intagne att skriva under skall, om det är möjligt, ytterligare en tjänsteman skriva under förteckningen. Kriminalvården skall, om inte något annat är särskilt föreskrivet, se till att egendomen förvaras på ett betryggande sätt.

Såvitt framkommit tillämpas vid anstalten Karlskoga i allmänhet en rutin som innebär att den intagne underrättas om omhändertagandet genom en skriftlig handling (visitationsprotokoll) i vilken den egendom som omhändertagits i samband med visitationen förtecknas. Visitationsprotokollet lämnas i den intagnes bostadsrum i samband med visitationen. Med hänsyn till att den intagne i regel inte är närvarande när omhändertagandet sker undertecknas inte förteckningen (visitationsprotokollet) av den intagne, utan istället av de två tjänstemän som utfört visitationen.

I det aktuella ärendet har den skriftliga handling som lämnats i den intagnes bostadsrum (JO:s aktbilaga 3) inte undertecknats av den intagne. Handlingen har inte heller undertecknats av två tjänstemän, utan endast en tjänstemans initialer har antecknats. Huvudkontoret konstaterar att meddelandet inte kan anses uppfylla de krav på förteckning av omhändertagen egendom som ställs i 39 b § KvaF. Inte heller den rutin som enligt vad som framkommit i allmänhet tillämpas vid anstalten Karlskoga överensstämmer med ordalydelsen i 39 b § KvaF, eftersom anledningen till att förteckningen undertecknas av två tjänstemän inte är att den intagne vägrat underteckna förteckningen, vilket är vad som anges i förordningstexten, utan att den intagne inte närvarat vid visitationen och omhändertagandet och därför inte beretts tillfälle att underteckna förteckningen.

Som huvudkontoret anfört i ett tidigare avgivet yttrande till JO (JO:s dnr 1708-2007) torde en ordning som innebär att en förteckning undertecknas av de två tjänstemän som utfört visitationen och lämnas i den intagnes bostadsrum, tillgodose den intagnes intresse av att underrättas om omhändertagandet. Syftet med att den intagne i första hand skall underteckna förteckningen torde enligt Kriminalvårdens

uppfattning vara att den intagne skall beredas tillfälle att genom sin underskrift bekräfta att den egendom som anges i förteckningen överensstämmer med den egendom som faktiskt omhändertas. För att detta syfte skall uppnås krävs enligt Kriminalvårdens bedömning att den intagne bevittnar själva visitationen och omhändertagandet och undertecknar förteckningen i omedelbart samband därmed. Enligt huvudkontorets bedömning synes förordningstexten, som anger bl.a. kroppsvisitation och kroppsbesiktning som exempel på när förteckning skall upprättas, främst ta sikte på situationer där den intagne är närvarande i samband med undersökningen. I sådana fall är det givetvis naturligt att den intagne bereds tillfälle att godkänna förteckningen över den omhändertagna egendomen.

Som nämnts ovan hör det dock till undantagen att den intagne är närvarande i samband med visitation av bostadsrum. Det skulle medföra väsentliga nackdelar av såväl säkerhetsmässig som praktisk natur att kräva att den intagne alltid skall vara närvarande vid visitation av bostadsrum. Som ovan noterats finns det inte heller i lag eller förordning något uttryckligt krav på att den intagne skall vara närvarande i samband med sådana visitationer. Frågan om visitationer av bostadsrum är överhuvudtaget inte närmare reglerad i KvaL.

För att uppnå överensstämmelse med ordalydelsen i 39 b § KvaF skulle en rutin kunna införas som innebär att den intagne bereds tillfälle att efter en genomförd visitation underteckna det visitationsprotokoll som lämnats i den intagnes bostadsrum, även om den intagne inte närvarat vid visitationen. Förutom att en överensstämmelse med ordalydelsen i förordningstexten härmed uppnås har dock huvudkontoret svårt att se att detta skulle innebära några rättssäkerhetsvinster för den intagne, som i den situationen inte bevittnat själva omhändertagandet och därmed inte genom sin underskrift kan bekräfta om egendomen i förteckningen överensstämmer med vad som faktiskt omhändertagits. Den intagnes underskrift fungerar därmed bara som en bekräftelse på att han har fått del av en underrättelse om åtgärden.

Sammanfattningsvis konstaterar huvudkontoret att 39 b § KvaF synes mindre lämpligt utformad för dokumentation av omhändertagande av egendom i samband med visitationer av bostadsrum. Den utformning som bestämmelsen har idag synes mer anpassad till situationer där den intagne närvarar vid omhändertagandet. Enligt huvudkontorets bedömning bör det ur rättssäkerhetssynpunkt anses tillräckligt att de två tjänstemän som genomför en visitation av ett bostadsrum undertecknar förteckningen i 39 b § KvaF och lämnar denna till den intagne. Kriminalvården har för avsikt att ta upp frågan om tillämpningen av nämnda bestämmelse med regeringen.

Avslutningsvis skall även något sägas om 1 kap. 9 § anstaltsföreskrifterna. I nämnda bestämmelse stadgas bl.a. att en förteckning skall upprättas över alla tillhörigheter som förvaras av anstalten. Förteckningen skall skrivas under av den intagne och den tjänsteman som upprättat förteckningen. Om den intagne vägrar att skriva under skall ytterligare en tjänsteman, efter kontroll, skriva under förteckningen. Förteckningen skall löpande uppdateras avseende inlämning och uttag av tillhörigheter som skall vara kvitterade av den intagne.

Genom kompletterande upplysningar som inhämtats från Region Mitt har framkommit att intagna bereds tillfälle att med sin underskrift "kvittera" egendom som lämnas in för förvaring till förrådet vid anstalten Karlskoga. Enligt uppgift skedde detta även i det fall som anmälan till JO avser. Huvudkontoret instämmer emellertid i Region Mitts bedömning att den förteckning som förs över egendom i förrådet bör skiljas från den förteckning som skall upprättas enligt 39 b § KvaF, bland annat av det skälet att en förteckning enligt 39 b § KvaF skall upprättas även i det fallet att egendom endast tas med från en visitation för närmare undersökning (jfr JO 2003/04 s. 138), och alltså även när egendomen inte placeras i förrådet. I sammanhanget förtjänar att framhållas att Kriminalvården inom kort kommer att införa ändringar i 1 kap. 9 § anstaltsföreskrifterna i syfte att förtydliga i vilka

situationer förteckning skall upprättas enligt bestämmelsen samt hur och av vem förteckningen skall undertecknas.

AA och BB gavs tillfälle att yttra sig över remissvaren.

I beslut den 30 april 2008 anförde *JO Nordenfelt* följande.

Bedömning

AA:s och BB:s klagomål avser anstaltens beslut att inte tillåta dem att inneha den omhändertagna tidskriften.

Enligt 24 § första stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, i den lydelse som gällde vid tiden för den i ärendet aktuella visitationen, får intagen, i den utsträckning det kan ske utan olägenhet, inneha personliga tillhörigheter samt skaffa sig eller ta emot böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom sysselsättning under fritiden. Enligt 6 kap. 2 § första stycket Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, KVFS 2006:20, som gällde vid tiden för den i ärendet aktuella visitationen, får en intagen i sitt bostadsrum eller i gemensamma utrymmen inte förvara sådant som kan äventyra säkerheten i anstalten, försvåra visitation eller vålla sanitär olägenhet. (Bestämmelser avseende innehav finns sedan den 1 april 2008 i 7 kap. Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd för verkställighet i anstalt, 2008:3.)

JO kan inte ändra eller upphäva myndigheters beslut. Granskningen är inte heller avsedd att föregripa eller ersätta den prövning som kan eller har kunnat ske i ordinarie ordning. JO brukar således inte ta ställning till om ett beslut är riktigt i sak. Jag tar därför inte ställning till om det var riktigt av anstalten att omhänderta den aktuella tidskriften.

När det gäller anstaltens dokumentation av omhändertagandet av tidskriften kan följande konstateras.

Anstalten har vid förfrågan från JO om dokumentation från visitationen av bostadsrummet hänvisat till en "visitationsliggare". I visitationsliggaren finns under rubriken "Anteckningar" bland annat följande notering: "Vapentidning uttagen från B51". Vidare finns namnteckningar i de fält som är avsedda för namnteckningar av den eller dem som utfört visitationen samt av säkerhetsansvarig. Det saknas underskrift av den eller de intagna vilkas egendom omhändertagits vid visitationen. Vidare saknas namnförtydliganden avseende de tjänstemän som undertecknat liggaren. Det framgår inte om visitationsliggaren överlämnats till AA och BB. Visitationsliggaren uppfyller, enligt min mening, inte det krav som i 39 b § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt (kriminalvårdsförordningen) ställs på att förteckning av omhändertagen egendom ska skrivas under av den intagne.

AA och BB har till sin anmälan bifogat ett handskrivet meddelande från Kriminalvården som lyder "Vapentidning uttagen ur rummet". I meddelandet finns även en signatur (initialer). Meddelandet är daterat samma dag som

visitationsliggaren. Jag delar huvudkontorets uppfattning att inte heller detta meddelande kan anses uppfylla de krav på förteckning av omhändertagen egendom som ställs i 39 b § kriminalvårdsförordningen.

Kriminalvården förtjänar kritik för den bristande dokumentationen av det aktuella omhändertagandet.

Det har från JO:s sida tidigare uttalats kritik mot Kriminalvårdens bristande dokumentation av egendom som omhändertas från intagnas bostadsrum (ärende 3108-2002 som refererats i JO:s ämbetsberättelse 2003/04 s. 138).

Jag vill i detta sammanhang även betona vikten av att tjänstemän vid undertecknande av handlingar som de nu aktuella använder sig av namnförtydligande, så att det är möjligt för andra att fastställa vem som undertecknat handlingen.

Av utredningen framgår att den rutin som i allmänhet tillämpas vid anstalten Karlskoga vid omhändertagande av egendom vid visitation av bostadsrum innebär att den intagne i regel inte undertecknar den skriftliga handling som därvid upprättas (visitationsprotokoll). Visitationsprotokollet undertecknas i stället av de två tjänstemän som utfört visitationen. Enligt uppgift från Kriminalvården är anledningen till att förteckningen undertecknas av två tjänstemän att den intagne inte varit närvarande vid visitationen och omhändertagandet och därför inte beretts tillfälle att underteckna förteckningen. Jag instämmer i huvudkontorets bedömning att denna rutin inte överensstämmer med ordalydelsen i 39 b § kriminalvårdsförordningen. Kriminalvården förtjänar kritik även i denna del.

Jag har förståelse för att regleringen i 39 b § kriminalvårdsförordningen av Kriminalvården kan upplevas som mindre väl lämpad för de nu aktuella situationerna. Jag förordar ändå att den intagne i dessa situationer ges tillfälle att i efterhand skriva under det visitationsprotokoll som upprättats, trots att han eller hon inte varit närvarande vid visitationen. Den intagne bör i det sammanhanget beredas tillfälle att inspektera de omhändertagna föremålen. Ett sådant förfarande skulle stå i bättre överensstämmelse med förordningen. Jag noterar att Kriminalvården har för avsikt att ta upp frågan om tillämpningen av nämnda bestämmelse med regeringen.